

ШВЕЦЬ Д. В.,
кандидат педагогічних наук,
перший проректор
(Харківський національний університет
внутрішніх справ)

УДК 159.9:351.74(477)

СУТНІСТЬ ТА СПЕЦИФІКА ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ

Досліджено сутність та специфіку професійної підготовки поліцейських в Україні, проаналізовано та узагальнено досвід професійної підготовки персоналу для органів поліції зарубіжних країн, зокрема Великобританії. Визначено, що в сучасних умовах швидкого розвитку інтеграційних процесів у світі та значного зближення країн у різних сферах суспільного життя виникає потреба в удосконаленні вітчизняної системи професійної підготовки поліцейських, що надасть змогу наблизити органи внутрішніх справ України до міжнародних та європейських стандартів у цій сфері.

Ключові слова: поліція, професійна підготовка, первинна професійна підготовка, післядипломна освіта, навчальні заклади зі специфічними умовами навчання, зарубіжний досвід.

Исследованы сущность и специфика профессиональной подготовки полицейских в Украине, проанализирован и обобщен опыт профессиональной подготовки персонала для органов полиции зарубежных стран, в частности Великобритании. Определено, что в современных условиях быстрого развития интеграционных процессов в мире и значительного сближения стран в различных сферах общественной жизни возникает потребность в совершенствовании отечественной системы профессиональной подготовки полицейских, которое позволит приблизить органы внутренних дел Украины к международным и европейским стандартам в этой сфере.

Ключевые слова: полиция, профессиональная подготовка, первичная профессиональная подготовка, последипломное образование, учебные заведения со специфическими условиями образования, зарубежный опыт.

The essence and specific of the police training are researched in the article. The experience of professional training of foreign police bodies including the UK is analyzed. The author paid attention to the need of improvement of the national system of professional police training. Due to these conditions there will be a chance for Ukrainian agencies of internal affairs to bring the international and European standards closer to this sphere. At the same time, any social changes are impossible without the public order and legality, respect for human and civil rights which are ensured in the state. The National Police of Ukraine play an important role in these questions, but the main goal is providing police services in such areas as: providing the public order and legality; protection of the human and civil rights and the societies and state's interests.

Key words: police, vocational training, primary vocational training, postgraduate education, educational institutions with specific learning conditions, foreign experience.

Вступ. Сьогодні в Україні відбуваються значні зміни у різних сферах суспільного життя, зокрема й щодо зміцнення правопорядку, інтелектуалізації суспільства. Водночас будь-які суспільні зміни є неможливими без забезпечення державою громадського порядку і законності. Важливу роль у цих питаннях відіграє Національна поліція України, завданнями якої є надання поліцейських послуг у сфері забезпечення публічної безпеки і порядку, охорони прав і свобод людини, а також інтересів суспільства і держави, у сфері протидії злочинності, надання в межах, визначених законом, послуг з допомоги особам, які з особистих, економічних, соціальних причин або внаслідок надзвичайних ситуацій потребують такої допомоги [1]. Саме тому важливим є питання щодо професійної підготовки поліцейських в аспекті надання поліцією якісного правоохоронного сервісу відповідно до вимог суспільства.

За умов розбудови української держави та проведення реформування правоохоронних органів важливого значення набуває питання щодо належної професійної підготовки поліцейських.

Питанням організації підготовки кадрів органів внутрішніх справ України, поліцейських кадрів та окремим аспектам проблеми реформування системи освіти МВС України присвячено дослідження С.М. Алфьорова, В.І. Ануфрієва, О.М. Бандурки, В.С. Венедиктова, С.М. Гусарова, Є.В. Зозулі, А.М. Клочка, М.Н. Курка, Н.П. Матюхіної, О.В. Негодченка, А.М. Подоляки, Г.О. Пономаренко, В.В. Сокурєнка, В.В. Чернея, О.Н. Ярмиша та інших.

Незважаючи на висвітлення окремих аспектів підготовки поліцейських кадрів, у юридичній літературі цій проблемі приділяється недостатня увага, хоча вона і має очевидне науково-практичне значення. В умовах реформування правоохоронної системи виникає необхідність коригування парадигми координації діяльності правоохоронних органів та специфіки професійної підготовки поліцейських.

Постановка завдання. Мета статті полягає в осмисленні сутності та специфіки професійної підготовки поліцейських в умовах реформування правоохоронних органів відповідно до вимог сьогодення задля забезпечення охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку.

Результати дослідження. Відповідно до Закону України «Про Національну поліцію» в умовах демократії поліція є центральним органом виконавчої влади, який служить суспільству шляхом забезпечення охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку [1]. У сучасних умовах одним із головних завдань нашої держави є підготовка висококваліфікованих кадрів для Національної поліції України. Підбір, виховання та належна професійна підготовка поліцейських дозволить державі ефективно реалізовувати її правоохоронну функцію та є передумовою забезпечення правопорядку як на загальнодержавному, так і на регіональному рівнях, оскільки служба в поліції є державною службою особливого характеру та професійною діяльністю поліцейських з виконання покладених на поліцію повноважень.

Розглянувши семантичну сутність терміна «професійна підготовка», слід зазначити, що цей термін складається із двох слів: «професійна», тобто та, яка вказує на приналежність до певної професії, визначається як рід занять трудової діяльності, що вимагає певних знань та навичок і є для кого-небудь джерелом існування [2], та «підготовка», що у тлумачних словниках розуміється як запас знань (навичок, вмінь, досвіду тощо), набутий у процесі навчання, практичної діяльності [2, с. 423]. Підготувати відповідно до цього ж тлумачного словника означає дати необхідний запас знань, передати навички, досвід тощо у процесі навчання чи практичної діяльності [2, с. 424].

Безпосередньо професійна підготовка визначається у науковій літературі як сукупність спеціальних знань, вмінь та навичок, якостей, трудового досвіду та норм поведінки, які забезпечують можливість успішної роботи у певній професії [3, с. 80]; процес оволодіння знаннями, уміннями та навичками згідно з професійними і кваліфікаційними вимогами посад органів, служб та підрозділів, необхідними для успішного виконання оперативно-службових завдань [4, с. 34].

Що стосується визначення саме професійної підготовки кадрів ОВС, то тут слід зауважити, що досить часто воно надається науковцями з урахуванням власного досвіду. Але ми погоджуємось із думкою С.М. Гусарова, який визначає професійну підготовку кадрів органів внутрішніх справ як організований, безперервний процес з оволодіння необхідними знаннями, спеціальними вміннями й навичками, потрібними для успішного виконання оперативно-службових завдань. Підготовка кадрів органів внутрішніх справ – це складний процес, систематична діяльність певних суб'єктів для досягнення конкретної мети. Головною метою є боротьба зі злочинністю [5, с.16–17].

На думку В.В. Чернея, готовність і здатність працівників поліції вирішувати в складних соціально-політичних та економічних умовах завдання щодо охорони громадського порядку, боротьби зі злочинністю, зміцнення суверенітету й територіальної цілісності держави вимагають постійного підвищення професіоналізму кадрів, поглиблення їх знань, аналітичного складу мислення, вміння прогнозувати події та адекватно реагувати на них. А це потребує належного рівня підготовки правоохоронців у відомчих освітніх закладах і відповідної кваліфікації педагогічного персоналу [6, с. 5].

Аналіз визначення професійної підготовки дозволяє нам виділити такі аспекти її розуміння: статичне розуміння – сукупність спеціальних знань, вмінь та навичок, якостей, трудового досвіду; динамічне розуміння – процес отримання знань, вмінь та навичок, якостей, трудового досвіду тощо.

Сутність поняття «професійна підготовка» розкривається через такі важливі складники, як мета, завдання, принципи. Зокрема, у тлумачних словниках поняття «мета» визначається як те, до чого хтось прагне, чого хоче досягти, заздалегідь намічене завдання [2, с. 315]. І.М. Шопіна наголошує, що мета професійної підготовки формується зовні системи освіти, зумовлена потребами суспільства та особистості та є замовленням на підготовку спеціалістів. До того ж професійна підготовка повинна віддзеркалювати не лише сучасний стан науки, техніки, виробництва, суспільних відносин, але й перспективи їх розвитку. Формування мети професійної підготовки має починатися з визначення вимог практичної діяльності та трансформації їх в педагогічні цілі [7, с. 148].

О.П. Єгоршин зазначає, що професійна підготовка здійснюється з метою одержання певної професії або спеціальності тим або іншим працівником і обов'язково передбачає різні рівні підготовки [8, с. 122].

Відповідно до Закону України «Про Національну поліцію» професійне навчання поліцейських складається з первинної професійної підготовки, підготовки у вищих навчальних закладах із специфічними умовами навчання, післядипломної освіти, службової підготовки [1].

Поліцейські, які вперше прийняті на службу до поліції, з метою набуття спеціальних навичок, необхідних для виконання повноважень поліції, зобов'язані пройти первинну професійну підготовку за відповідними навчальними програмами (планами), затвердженими Міністерством внутрішніх справ України.

Згідно з Положенням про організацію первинної професійної підготовки поліцейських, яких вперше прийнято на службу в поліції (наказ МВС України № 105 від 16.02.2016) [9], поліцейські проходять професійну підготовку з метою набуття ними спеціальних навичок, необхідних для виконання повноважень поліції, відповідну спеціальну підготовку щодо зберігання, носіння, застосування і використання вогнепальної зброї. Професійна підготовка проводиться на базі вищих навчальних закладів МВС із специфічними умовами навчання та установ (закладів) Національної поліції, що діють для забезпечення організації відповідної спеціальної підготовки поліцейських, уперше прийнятих на службу в поліції, а також для підвищення кваліфікації і перепідготовки молодшого складу поліції, проведення окремих видів службової підготовки поліцейських.

Зазначимо, що важливою ланкою системи підготовки кадрів органів внутрішніх справ є підготовка поліцейських у вищих навчальних закладах із специфічними умовами навчання.

Відомчі вищі навчальні заклади в Україні реалізують освітньо-професійні програми підготовки фахівців за певними освітньо-кваліфікаційними рівнями, забезпечують навчання, виховання та професійну підготовку осіб з урахуванням нормативних вимог у галузі вищої освіти та специфіки підготовки кадрів для органів внутрішніх справ з метою задоволення освітніх потреб особи, суспільства і держави, а також здійснюють наукову і науково-технічну діяльність [10, с. 38–42]. Підготовка майбутніх правоохоронців до професійної діяльності під час навчання у вищому навчальному закладі зі специфічними умовами навчання – це цілеспрямований, організований, динамічний процес, адаптований до умов майбутньої професійної діяльності. Результатом підготовки є готовність курсантів до її самостійного виконання (засвоєння ними відповідних знань, оволодіння вміннями та навичками, необхідними у професійній діяльності, набуття досвіду їх здійснення та творчого застосування, сформованість пізнавальної і професійної мотивації, усвідомлення соціальної необхідності і цінності професії). Процес навчання у вищому навчальному закладі зі специфічними умовами навчання дозволяє сформувати у майбутніх фахівців необхідні у професійній діяльності знання, вміння, навички (правові, юридичні, соціальні, педагогічні, психологічні тощо), виховати та розвинути професійно важливі риси та якості особистості.

Підготовка майбутніх правоохоронців до професійної діяльності здійснюється через засвоєння курсантами таких елементів змісту підготовки: знання, що складають основу професійної діяльності; досвід здійснення способів діяльності, на основі якого формуються уміння і навички професійної діяльності; досвід творчої діяльності; досвід емоційно-ціннісного ставлення до об'єктів професійної діяльності [10, с. 79–81].

Професійне навчання поліцейських включає також післядипломну освіту та службу підготовку.

Післядипломна освіта поліцейських здійснюється на загальних засадах, визначених Законом України «Про вищу освіту», з урахуванням особливостей, визначених Законом, і складається зі спеціалізації, перепідготовки, підвищення кваліфікації, стажування. Зазначимо, що післядипломна освіта поліцейських може здійснюватися безпосередньо в підрозділах поліції або у навчальних закладах, зокрема і на договірних умовах.

Підвищення кваліфікації (розширення профілю) як набуття особою знань і навичок для виконання додаткових завдань та обов'язків у межах спеціальності заслуговує на особливу увагу. На думку В.С. Венедиктова, М.І. Іншина та М.М. Клемпарського, підвищення кваліфікації – це процес формування знань, умінь та навичок, що є безперервним і не залежить від часу та умов праці, тобто це є обов'язком працівників органів внутрішніх справ і водночас запорукою якісного виконання ними службових обов'язків [11]. Підвищення кваліфікації – це розширення особою вже набутих раніше знань відповідно до розвитку науки і техніки, вдосконалення навичок, необхідних у роботі, підвищення свого професійного рівня з використанням позитивного досвіду в роботі.

Важливим напрямом підвищення ефективності кадрового забезпечення та професійної підготовки в діяльності поліції є міжнародне співробітництво Національної поліції України. Зазначимо, що ефективність якісної підготовки поліцейських, зокрема і щодо протидії злочинам міжнародного характеру залежить безпосередньо від активізації міжнародної співпраці в галузі підготовки поліцейських кадрів, безперервного обміну досвідом [12, с. 17].

Слід відзначити, що професійний розвиток поліцейських не припиняється після прийняття їх на службу. З метою закріплення й оновлення їхніх професійних знань, умінь та навичок і з урахуванням специфіки та профілю їхньої службової діяльності постійно проводиться система заходів – службова підготовка. Службова підготовка – це система заходів, спрямованих на закріплення та оновлення необхідних знань, умінь та навичок працівника поліції з урахуванням оперативної обстановки, специфіки та профілю його оперативно-службової діяльності.

Основними завданнями службової підготовки є підвищення рівня знань, умінь, навичок та професійних якостей поліцейських з метою забезпечення їх здатності до виконання завдань з охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічного

(громадського) порядку та безпеки; вивчення нормативно-правових актів, які регламентують діяльність Національної поліції України; удосконалення керівним складом органів (закладів, установ) поліції навичок управління поліцейськими.

Органічною ланкою державної освітньої системи України є відомча система, але її особливістю є те, що спрямована вона на якісне кадрове забезпечення конкретних галузей діяльності органів внутрішніх справ. Вирішення цієї комплексної проблеми передбачає забезпечення різнорівневої професійної підготовки фахівців у сфері боротьби зі злочинами у різних сферах суспільного життя, створення відомчої освітньої системи, яка здатна до саморозвитку вітчизняного і зарубіжного досвіду заради підготовки висококваліфікованих правоохоронців ХХІ ст., створення ефективної системи підготовки кадрів для Міністерства внутрішніх справ України [13, с. 90–98].

Як зазначає Н.П. Магюхіна вдосконалення діяльності органів внутрішніх справ України, визначення шляхів та умов їх подальшого розвитку, досягнення оптимальних результатів передбачає вивчення, аналіз та узагальнення досвіду, що вже накопичений правоохоронними системами різних країн світу. Зрозуміло, що вивчення та посилення на зарубіжний досвід не означає необхідності його прямого перенесення у практику роботи органів внутрішніх справ. Але аналіз цієї діяльності і застосування окремих підходів або елементів є корисним [14].

Слід відзначити, що в наукових роботах 80-х – початку 90-х рр. головна увага зосереджувалась на особливостях прав, обов'язків, відповідальності під час виконання оперативно-службової діяльності, правового та соціального захисту поліцейських та членів їх сімей, а у другій половині 90-х рр. основна увага науковців зосереджується на вивченні та підвищенні іміджу поліції в суспільстві [15]. Необхідно зазначити і те, що відбувається поступова зміна концептуальних підходів до роботи поліції, до її основних завдань, функцій та обов'язків, що дає змогу уточнити роль сучасної поліції в державі.

Усе вищезазначене дає підстави для необхідності введення відповідних змін і пріоритетів у професійній підготовці персоналу органів поліції. Це пов'язано з тим, що раніше підготовка поліцейського зводилась переважно до фізичної підготовки, навчання бойовим прийомам, основам різних галузей права України. Сьогодні водночас зі збереженням вказаних елементів підготовки основна увага приділяється формуванню знань та навичок спілкування поліцейських з різними верствами населення, знайомству з новітніми технологіями, вмінню аналізувати криміногенну ситуацію, використовувати отримані дані в практичній діяльності.

У цьому контексті заслуговує на увагу багаторічний досвід професійної підготовки поліцейських у Великобританії.

Залежно від рівня організації професійної підготовки у цій країні її можна поділити на дві частини: професійна підготовка, що здійснюється на національному рівні, та професійна підготовка, що здійснюється на місцевому рівні, тобто безпосередньо у поліцейських підрозділах. Поліцейська інспекція інформує, що, 87% навчання припадає на місцевий рівень, лише 13% забезпечує система національної підготовки поліції [14]. Наприклад, кожен із 43 поліцейських підрозділів має власний навчальний центр. Деякі з них проводять спеціалізовані навчальні курси для службовців з інших підрозділів поліції, а в окремих випадках кілька підрозділів організовують об'єднані регіональні курси.

Залежно від професійного рівня види професійної підготовки персоналу для органів поліції Великобританії її можна об'єднати у три групи: 1) початкове навчання – для тих, хто вступає на службу у поліцію вперше. Воно проходить у навчальних центрах з подальшим навчанням у місцевих підрозділах поліції протягом дворічного апробаційного періоду. Під час такого виду навчання претенденти отримують загальну поліцейську освіту; 2) спеціальне навчання поліцейських, які виявили бажання отримати певний вид поліцейської спеціальності; 3) підготовка службовців поліції вищих рангів. Зазначена професійна підготовка є ступеневою, тобто від початкової підготовки до підготовки службовців поліції вищих рангів.

У Великобританії неможливо отримати поліцейську спеціальність без початкового навчання. Усі без винятку поліцейські розпочинають свою кар'єру із проходження 18-тижневого стаціонарного навчального курсу, що відбувається у спеціалізованому поліцейському коледжі – Центрі Р. Піла. Після успішного випуску новобранців переводять на поліцейську дільницю, де вони проходять дворічну апробацію. Разом із досвідченими колегами вони беруть участь у патрулюванні вулиць, навчаються встановлювати контакти з населенням, оцінювати ситуації та швидко приймати відповідні рішення. Протягом усього часу проводиться оцінка професійного росту, надається підтримка та інструктаж від старших офіцерів. Після закінчення випробувального періоду новобранці отримують звання поліцейського констебля. Просування до кожного вищого поліцейського рангу має свої особливості і організовується відповідно до розроблених правил.

Заслуговує на увагу і те, що у Великобританії діє Рада поліцейської підготовки, яка є загальнонаціональною організацією і опікується змістом та методикою професійного навчання. До її складу входять представники Міністерства внутрішніх справ та поліцейських управлінь, а також видатні викладачі та представники поліцейських органів.

До професійної підготовки персоналу органів поліції Великобританії висуваються певні вимоги: високий рівень професійної підготовки співробітників, виконання поліцейських функцій максимально відповідно до потреб місцевих громад, стратегічних завдань та національних пріоритетів поліції; підвищення довіри до поліції шляхом постійного поліпшення професійної компетентності поліцейських служб, ефективне використання ресурсів; здатність використовувати найновіші науково-технічні досягнення; забезпечення позитивного ставлення усіх зацікавлених осіб шляхом встановлення партнерських зв'язків та проведення консультацій [15]. Отже, вивчення та узагальнення досвіду професійної підготовки персоналу для органів поліції зарубіжних країн допоможе удосконалити вітчизняну систему професійної підготовки, а отже, наблизити органи внутрішніх справ України до міжнародних та європейських стандартів у цій сфері.

Висновки. Поступовий перехід діяльності Національної поліції України до європейських стандартів потребує особливої професійної підготовки поліцейських, володіння сучасними професійними знаннями та навичками щодо протидії злочинності, виявлення та знешкодження організованих злочинних груп тощо. Підхід до реформування правоохоронних органів та професійної підготовки поліцейських повинен реалізовуватися комплексно та системно на основі окремої концепції, метою якої слід визнати підняття освіти та освітньої діяльності на істотно новий рівень функціонування, забезпечуючи інноваційний характер розвитку суспільства та держави.

Важливим у цьому напрямку є вивчення як вітчизняного, так і зарубіжного досвіду підготовки фахівців з метою підняття на новий рівень організації освітнього процесу у вищих навчальних закладах зі специфічними умовами навчання, у практичних підрозділах Національної поліції України, а також поліпшення загального професійного рівня майбутніх правоохоронців з урахуванням нових галузевих стандартів підготовки курсантів та слухачів у вищих навчальних закладах зі специфічними умовами навчання та розробка програм первинної професійної підготовки, післядипломної освіти.

Список використаних джерел:

1. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII / Верховна Рада України // База даних «Законодавство України». URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19> (дата звернення: 12.03.2018).
2. Ковальова Т.В. Тлумачний словник української мови. Харків: Синтекс, 2005. С. 508.
3. Педагогическая энциклопедия / под ред. И.А.Каирова, Ф.Н.Петрова. Советская энциклопедия, 1966. Т.3. С.80–81.
4. Посметний В.В. Організаційно-правові аспекти початкової професійної підготовки персоналу ОВС України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Харків, 2003. 181 с.

5. Гусаров С.М. Вищий навчальний заклад МВС України: монографія. Харків: Золота миля, 2013. 324 с.
6. Черней В.В. Актуальні проблеми реформування системи освіти МВС України в контексті європейських стандартів. Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. 2014. № 4. С. 3–16.
7. Шопіна І.М. Правові та організаційні засади підвищення ефективності професійної діяльності слідчих органів внутрішніх справ України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Харків, 2004. 192 с.
8. Егоршин А.П. Управление персоналом. Н.Новгород, 2003. 720 с.
9. Про затвердження Положення про організацію первинної професійної підготовки поліцейських, яких вперше прийнято на службу в поліції: наказ Міністерства внутрішніх справ України від 16 лютого 2016 № 105 // База даних «Законодавство України». URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0576-16> (дата звернення: 12.03.2018).
10. Федоренко О.І. Складові підготовки майбутніх працівників органів внутрішніх справ до професійної діяльності. Харківський національний університет внутрішніх справ в системі підготовки кадрів України: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Харків, 26 верес. 2014 р.). Харків, Харк. нац. ун-т внутр. справ, 2014. С. 79–81.
11. Венедиктов В.С. Іншин М.І., Клемпарський М.М. Організаційно-правові засади професійної підготовки персоналу органів внутрішніх справ: наук.-практ. посібник / за заг ред. проф. В.С.Венедиктова. Х.: Вид-во нац. ун-ту внутр. справ, 2003. 212 с.
12. Сокурченко В.В. Міжнародне співробітництво як один із пріоритетних напрямів підвищення ефективності підготовки працівників для органів та підрозділів Національної поліції України. Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ. 2016. № 3(74). С. 11–19.
13. Лігоцький А.О. Професійна педагогіка в системі підготовки кадрів МВС України. Стан та перспективи розвитку відомчої системи освіти і науки МВС України: матеріали наук.-практ. конф. (Харків, 27 трав. 2016 р.). Харків: Нац. ун-т внутр. справ, 2001. С. 90–98.
14. Матюхіна Н.П. Поліція Великобританії: сучасні тенденції розвитку та управління: монографія / за заг. ред. докт. юрид. наук проф. О.М. Бандурки. Харків: Консум, 2001. 131 с.
15. Бандурка О.М., Соболєв В.О. Теорія та методи роботи з персоналом в органах внутрішніх справ: підручник. Харків: вид-во Ун-ту внутр. справ, 2000. 480 с.

